

היום נלמד בעזרת ה':

בבא מציעא דף סג

(בעמוד הקודם)

הגמרא עוסקת בביאור דברי המשנה "כיצד? לקח הימנו חיטין בדינר זהב הכור, וכן השער. עמדו חטין בל' דינרין. אמר לו 'תן לי חיטין שאני רוצה למוכרן וליקח בהן יין', אמר לו 'הרי חיטין עשויות עלי בשלשים והרי לך אצלי בהן יין'. ויין אין לו, (אסור)".

אלא אמר רבא כי שכיבנא: לאחר מותי, יצא רבי אושעיא לקראתי, בגלל שאני רגיל ליישב את המשניות שחיבר רבי על פי הברייתא שחיבר רבי אושעיא. וגם כאן אבאר את המשנה שלנו על פי הברייתא של רבי אושעיא.

הרי שהיה נושה בחבירו מנה: המלווה לחבירו מאה זוז, ולאחר מכן בא ללווה כאשר הוא עומד ליד גורנו (ערימת השיבולים), ואומר לו 'תן לי את המעות בחזרה כי אני רוצה לקנות בהן חיטים'. אומר לו הלווה 'יש לי חיטים בגורן, ואני אתן לך חיטים במקום הכסף. לך תבדוק כמה עולים היום חיטים בשוק, ואני אתן לך את הכמות שניתן לקנות במאה זוז, אמנם אני אספק לך אותם בהמשך'. הלך ובירר וסיכמו על 10 קילו.

לאחר מכן הגיע הזמן שבו מוכרים את החיטים, ואז התייקרו המחירים. בא המלווה ללווה ואומר לו 'תן לי את ה-10 קילו חיטים שסיכמנו, כי אני רוצה למכור אותם ולקנות בהם יין. אומר לו הלווה 'יש לי גם יין ואני אתן לך אותו תמורת החיטים. לך תברר כמה עולה היום 10 קילו חיטים'. הלך ובירר ש-10 קילו נמכרים ב-120 זוז. וסיכמו ביניהם שיתן לו יין ב-120 זוז, והיינו 5 ליטר יין. אבל הלווה יספק אותם בהמשך.

לאחר מכן הגיע הזמן של מכירת היין והמחירים התייקרו. בא המלווה ללווה ואומר לו 'תן לי את ה-5 ליטר יין שסיכמנו כי אני רוצה למכור אותם ולקנות בהם שמן'. אומר לו הלווה 'יש לי גם שמן, ואני אתן לך אותו תמורת היין. לך תברר כמה עולה

היום 5 ליטר יין'. הלך ובירר ש-5 ליטר יין נמכרים ב-140 זוז. וסיכמו ביניהם שיתן לו שמן ב-140 זוז.

כולם - אם יש לו מותר, אין לו אסור וצאי לקח לקח בהלואתו (רש"י): בכל המקרים הללו, אם יש ללווה את החיטים היין והשמן, מותר לו לעשות כן.

בגלל ש'פסיקה' דהיינו תשלום למוכר כשער של עכשיו בזול, בתמורה לכך שיספק בהמשך את המוצרים אפילו אם המחיר יתייקר, אסורה. משום שהיא כעין ריבית, כי הקונה מלווה את הכסף למוכר ובתמורה לכך הוא מקבל מחיר זול. אבל היא מותרת בשתי אפשרויות. א. 'יש לו'. אם יש למוכר את המוצר במחסן, שאז נחשב הדבר שהמוצר כבר נקנה ללוקח ובעצם הוא התייקר ברשותו. ב. 'יצא השער'. המחיר קבוע וניתן לקנות את המוצר באותו מחיר בחנויות אחרות. שאז מכיון שהמוכר יכול לקנות את המוצר באותו מחיר בחנות אחרת, שוב נחשב הדבר כאילו המוצר כבר ברשות הקונה וממילא הוא התייקר ברשותו.

כאן, מכיון שהמלווה לא משלם כסף ללווה, אלא רק מסכם איתו שיתן לו את המוצרים בתמורה לחוב שהוא חייב לו, ממילא אין את ההיתר של 'יצא השער'. כי ללווה ('המוכר') לא קיבל שום כסף שאיתו הוא יכול ללכת ולקנות את המוצר במקום אחר. ולכן נשאר רק ההתר של 'יש לו'. וזה מה שאומרת הברייתא שאם יש לו מותר אך אם לו אסור.

ולפי זה מתבארים דברי משנתנו באותו עיקרון. מכיון שאין למוכר יין, אסור לו להמיר את החוב שיש לו על החיטים (כלומר לספק את החיטים) תמורת היין. מכיון שיתכן והיין בהמשך יתייקר, ואז הוא ישלם ריבית לקונה.

אמר רבא שמע מינה מדר' אושעיא תלת: מדברי הברייתא של רבי אושעיא אנו לומדים שלושה דברים.

שמע מינה דמעמידין מלוה על גבי פירות: מותר להמיר את החוב שחייב לחבירו כסף, בפירות, כמו השער של עכשיו כנ"ל. ולא אומרים שמכיון שהוא לא קיבל כסף מהמלווה ('הקונה'), אסור. ודלא כברייתא לעיל. אמנם דוקא בתנאי שיש לו את הפירות הללו ברשותו, וכנ"ל.

וש"מ איתא לדרכי ינאי וכו': כאמור, אסור לאדם לשלם כסף על פירות זולים ולקבל לאחר מכן את אותם הפירות אם הם יקרים יותר, משום שנראה הדבר כריבית. כי הוא כאילו הלווה למוכר את הכסף ובתמורה המוכר נותן לו פירות יקרים.

אבל אם כששילם את הכסף בתחילה כבר 'יצא השער' ויש מחיר שוק לפירות, מותר לסכם על המחיר העכשוי, אפילו אם לאחר מכן המחיר יעלה. משום שהמוכר יכול עכשיו ללכת ולקנות בכסף שקיבל מהקונה את הפירות במחיר העכשוי, ולספק אותם מיידי. ואם כן נחשב הדבר כאילו הקונה כבר קנה את הפירות והם התייקרו ברשותו.

אמנם לדעת רב מותר לעשות 'אמנה' כזו רק בפירות וכו"ל, אבל לא בדמים. כלומר אסור לאחר מכן לקבל מהמוכר במקום את הפירות היקרים את הכסף שהם שוים אז. כי הדבר נראה כריבית, משום שהוא שילם ארבע זוז ולבסוף קיבל בחזרה שמונה זוז. אבל לדעת רבי ינאי אין הבדל ומותר לקבל כסף במקום פירות. (כי בעצם כאילו הקונה קנה את המוצר, והמוצר התייקר לו. ועכשיו המוכר משלם לקונה תמורת המוצר של הקונה את הסכום שהמוצר שווה עכשיו).

קושיא על רב: **מיתיבי כולם אם יש לו מותר**: וקשה על רב מהברייתא של רבי אושעיא שמותר להמיר את החיטים ביין, למרות שמחיר החיטים התייקר והוא בעצם משלם לו כסף על החיטים שהתייקרו, רק שאת הכסף הזה הוא שוב ממיר ביין.

תירוץ: **אמר רב הונא אמר רב ב'שמשר'**: מדובר שבתחילה הוא משך את החיטים. וממילא החיטים שלו התייקרו, ולאחר מכן הוא מקבל בהם יין ולא דמים. ובמקרה שאחר כך הוא ממיר אותם ליין, גם כן מדובר שהוא משך גם את היין בתחילה, ולכן מותר לו שוב להמיר אותו בשמן.

קושיא: **אי ב'שמשר'**: אם כן צריך לומר זאת? תירוץ: **אלא כגון שיחד לו קרן זוית**: לא מדובר שהוא משך אותם, אלא שבעל הפירות ייחד לו קרן זוית שבה הם מונחים. והחידוש שזה מספיק בשביל שיחשב שהם שלו והם התייקרו ברשותו, וממילא מותר להמיר אותם לפירות האחרים, וכן הלאה.

תירוץ נוסף: **ושמואל אמר**: אין קושיא מהברייתא של רבי אושעיא על רב. כי הברייתא סוברת כרבי יהודה ש'צד אחד בריבית' מותר, כדלהלן. ואילו רב סובר כחכמים ש'צד אחד בריבית' אסור.

דתניא הרי שהיה נושה בחבירו מנה: המלווה לחבירו מאה זוז, ובא ללווה לתבוע את חובו, והלווה אומר לו 'אם לא אחזיר לך את החוב עד יום פלוני השדה הזו תהיה שלך מעכשיו!'

לדעת חכמים אסור ל'לוקח' (כלומר למלווה ה'קונה' את השדה בעברו החוב) לאכול את הפירות במשך הימים הללו, כי אנו חוששים שמא לבסוף ישלם הלווה ('המוכר') את חובו, ונמצא שהמלווה קיבל את הפירות כריבית. אלא ה'מוכר' (כלומר הלווה) יאכל את הפירות. ולדעת רבי יהודה מותר למלווה ('הקונה') לאכול את הפירות, כי יש כאן רק צד אחד שתהיה ריבית. כלומר יש כאן ספק של שני צדדים - שמא ישלם הלווה את החוב ותהיה כאן ריבית, שמא הוא לא ישלם ולא תהיה כאן ריבית כי אז יתברר שהשדה היתה שייכת למלווה למפרע והוא אכל את הפירות השייכים לו.

ממילא גם בבחינתא של רבי אושעיא זהו רק צד אחד בריבית, כי לא ברור שהמחירים יתייקרו. ומכיון שהיא סוברת כרבי יהודה היא מתירה לעשות זאת. ואילו רב סובר כחכמים ולכן הוא אוסר.

א"ל רבי יהודה: הברייתא ממשיכה. רבי יהודה אמר לחכמים - הרי היה מעשה בביתוס בן זונין שלוהו כסף ועשה שדהו מכר למלווה, באופן שהמלווה ('הלוקח') אכל את הפירות, והיה זה על פי הוראתו של ר' אלעזר בן עזריה. ואם כן ראייה כשיטתי! אמרו לו חכמים לרבי יהודה - משם הבאת ראייה? שם היה מדובר שהמוכר (הלווה) אכל את הפירות ולא הלוקח (המלווה), ושלא כמו שאמרת.

שאלה: **מאי בינייהו:** מה סיבת המחלוקת בין רבי יהודה לחכמים?

אמר אבי - צד אחד בריבית איכא בינייהו: וכמו שביארנו.

רבא אמר - רבית ע"מ להחזיר איכא בינייהו: באמת הסיכום בין המלווה ללווה היה שהמלווה אוכל הפירות, אבל אם לבסוף יחזיר הלווה את החוב, ישלם המלווה את הפירות שאכל. ועל כך נחלקו חכמים ורבי יהודה האם מותר לעשות זאת או לא. והיינו שלדעת חכמים אסור, מכיון שבשעה שהמלווה קיבל את הפירות היתה כאן ריבית (למשך הימים הללו, כפי שהתברר לבסוף), ואפילו שאחר כך הוא מחזיר אותה ללווה בחזרה, הוא כבר עבר איסור.

אמר רבא השתא דאמר רבי ינאי: כמו שאמר רבי ינאי למעלה 'מה לי הן ומה לי דמיהן'. ולכן המשלם כסף למוכר שיספק לו מוצר במקרה ש'יצא השער', ולאחר מכן המוצר התייקר. מותר לו לקבל ממנו או את המוצר, או את הסכום של המוצר הגבוה יותר ממה שהוא שילם, ואין בכך ריבית. (כי בעצם הוא קנה אתה מוצר

שהתייקר לו ועכשיו המוכר משלם לו תמורת המוצר שלו את הסכום שהמוצר (שווה).

אומר רבא, אם כן ניתן לומר גם הפוך 'מה לי דמיהן ומה לי הן'. כלומר מותר לשלם כסף למוכר תמורת פירות אפילו שלמוכר אין כרגע פירות ובתנאי שיצא השער. שאז מכיון שהמוכר יכול לקנות בכסף את הפירות הללו, נחשב הדבר כאילו הם התייקרו ברשות הקונה ואין כאן ריבית.

(רש"י מבאר שהחידוש בדברי רבא הוא, שמותר לפסוק כן לאו דוקא על שער קבוע ויציב, אלא אפילו על 'שער בינוני').

איתיביה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע לרבא: מדברי הכרייתא של רבי אושעיא. שדוקא 'אם יש לו למוכר את הפירות מותר לקונה לשלם מראש על הפירות, אבל אם אין לו אסור. ואילו לדברי רבא גם אם אין לו מותר!

תירוץ: **אמר להו התם הלואה הכא זביני:** הכרייתא מדברת בהלוואה. ולכן לא שייך ההתר של 'יצא השער'. כי כאמור ההתר הזה מתבסס על כך שהמוכר יכול לקנות את המוצר בחנות אחרת ולספק אותו לקונה, ואם כן נחשב כאילו הקונה כבר קנה את המוצר והא התייקר ברשותו. אבל כאן שלא שילם הקונה (המלווה) למוכר (הלווה) כלום, לא שייך ההיתר הזה. (אלא רק ההיתר של 'יש לו').

ואילו רבא מדבר על מכירה. ומכיון שהקונה משלם כסף למוכר, יש כאן את ההיתר של 'יצא השער' גם אם אין למוכר את הפירות.

*

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: הטעם שמותר לפסוק על הפירות אם יצא השער שבשוק ואע"פ שאין למוכר פירות, לפי שהקונה יכול לומר למוכר '**שקילא טיבותיך ושדייא אחיזרי**', כלומר 'נטולה טובתך ומוטלת על הקוצים', דהיינו אתה לא עושה לי שום טובה בכך שאתה נותן לי את החיטים כפי השער שהיה בשעה שנתתי לך את המעות, משום שלא הועלת לי כלום, שהרי אם המעות היו נשארים בידי ולא הייתי מלווה לך אותם הייתי קונה את החיטים בשוק שבעיר 'היני' או בעיר 'שילי' במחיר זול (= הגמ' כתבה את שמות הערים הללו לפי שהם היו סמוכות לעיר פומבדיתא בה גרו רבה ורב יוסף, והכוונה שהיה אפשר למצוא מקומות לקנות בזול). ולכן כשהמוכר

נותן לקונה חיטים כפי שהיה מחירם בשעת נתינת המעות אין זו ריבית, לפי שאנו מחשיבים כאילו החיטים כבר היו ברשות הקונה מאז, והם התייקרו ברשותו.

קושיא: אמר ליה אבי לרב יוסף: א"כ שיהיה מותר ללוות 'סאה בסאה' (= ללוות סאה חיטים על מנת להחזיר לאחר זמן סאה חיטים למרות שהם יתייקרו בינתיים, והדבר אסור משום ריבית), שהרי המלווה יכול לומר ללווה 'נטולה טובתך ומוטלת על הקוצים', כלומר וכי החיטים שלי היו מתקלקלות באוצרי? דהיינו אתה לא עושה לי שום טובה בכך שאתה מחזיר לי חיטים ששוות יותר משעת ההלוואה, שהרי יכולתי להשאיר אותם באוצר שלי והם היו מתייקרות ברשותי. וא"כ אין כאן רווח למלווה ואין זו ריבית, ומדוע אסור?

תירוץ: א"ל התם הלואה הכא זביני: לגבי 'סאה בסאה' זו הלוואה ולכן אסרו חכמים ואמרו שזו ריבית מדרבנן גם אם המלווה לא מרוויח מכך (= משום שזה דומה לריבית), אבל כאן זו מכירה, ולכן אם הוא לא מרוויח מכך מותר.

קושיא: אמר ליה אדא בר אבא לרבא: והרי הקונה כן מרוויח מכך, משום שאם הוא לא היה נותן למוכר את המעות אלא היה רוצה לקנות חיטים בעצמו היה עליו לתת מעות לספסר (= מתווך) שימצא לו מישהו שמוכן למכור לו חיטים, ונמצא שהקונה הרוויח את המעות הללו.

תירוץ: א"ל דקא יהיב ליה: מדובר שהקונה נתן למוכר גם את דמי הספסר, וא"כ לא הרוויח כלום.

רב אשי אמר: רב אשי חולק על רבא ואומר שלא צריך להעמיד שהוא נתן למוכר את דמי הספסר, לפי שבאמת הקונה לא היה צריך לשלם כלל לספסר, משום שמעותיהם של האנשים עושים להם את הספסרות, כלומר שבעלי החטים מחפשים בעצמם את הקונים ומוליכים להם את התבואה, ונמצא שהוא לא הרוויח כלום.

*

האי מאן דיהיב זוזי אתרעא חריפא: הפוסק על הפירות לפני שיצא השער הברור בשוק, אלא פוסק על הפירות בזמן השער הזול הסמוך לקציר, ולמדנו במשנה לעיל (עב:) שאם יש למוכר תבואה מותר לפסוק למרות שעדיין לא יצא

השער, צריך הקונה להיראות בבית הגרנות של המוכר כשהוא דש וזורה את התבואה שלו בגורן. **הגמ' מבררת מדוע:**

למאי? מדוע הוא צריך להיראות לפניו? אם כדי שהמוכר לא יוכל לחזור בו, והרי הוא לא קונה ע"י שהוא מתראה לפניו אלא ע"י משיכת החיטים, ואם כדי שהמוכר יקבל על עצמו 'מי שפרע' אם יחזור בו, והרי גם ללא שהקונה יתראה לפניו יש עליו 'מי שפרע'.

לעולם לקבולי עליה מי שפרע: באמת הוא מתראה לפניו כדי שהמוכר יקבל 'מי שפרע' אם יחזור בו, לפי שהדרך היתה שמי שנתן מעות על השער הזול הסמוך לקציר, כיון שהוא לא יודע האם התבואה תהיה טובה או לא, לכן הוא נותן מעות לשנים או שלושה מוכרים, כדי שתהיה לו תבואה טובה מאחד מהם, ולכן אם הוא מתראָה לפני המוכר הרי שסמכה דעתו של המוכר למכור לו, ואסור למוכר לחזור בו ואם חוזר בו מקבל 'מי שפרע', אבל אם הוא לא מתראה לפניו יכול המוכר לומר לו הייתי סבור שמצאת תבואה יותר טובה משלי וקנית אותה ממישהו אחר, ולכן חזרתי ב'.

אמר רב אשי: כעת שאמרת שאם הוא מתראה לפניו סמכה דעתו למכור לו, הרי שגם אם מצאו בשוק (ולא בבית הגרנות) ואמר לו 'תראה שאני סומך עליך' אם חזר בו יש עליו 'מי שפרע'.

*

אמר רב נחמן: הכלל בריבית הוא - כל 'אגר נטר' אסור, דהיינו כל שכר המתנת מעות אסור, שאם הקונה בא לקנות חפץ מהמוכר, ואין למוכר כעת את החפץ, והמוכר מוזיל לקונה את החפץ עבור שהוא משלם לו כעת לפני שהוא נותן לו את החפץ, הרי זה ריבית ואסור.

האי מאן דיהיב זוזי לקיראה: מי שנתן מעות למוכר שעווה, והמחיר כעת הוא ארבע חלות שעווה בזוז, ואמר לו המוכר שאם יתן לו את המעות כעת הרי שהוא יתן לו לאחר זמן חמש חלות שעווה בזוז, אם החלות נמצאות ברשות המוכר אלא שהם לא בעיר או שאבד לו המפתח והוא זקוק כעת למעות, מותר (כפי שנלמד בע"ה במשנה לקמן בדף עה. שהאומר לחבירו הלויני עד שיבוא בני או עד שאמצא את המפתח מותר ואין בזה איסור של 'סאה בסאה'), לפי שהמוכר מקנה לקונה את החלות

שעווה מיד בנתינת המעות, ואין זו הלוואה אלא מכירה בזול מחמת שהוא דחוק וצריך מעות, אבל אם החלות שעווה אינם ברשותו אסור, משום שזה 'אגר נטר'.

קושיא: פשיטא: והרי זהו דבר פשוט שאם אין למוכר כעת את החפץ אסור משום שזה 'אגר נטר', ומה רצה לומר לנו רב נחמן?

תירוץ: לא צריכא: מדובר שגם המוכר פסק עם מישהו אחר שימכור לו חלות שעווה ונתן לו מעות עבורם, והיה מקום לחשוב שזה נחשב שהם כבר ברשותו ומותר לו לפסוק עם הקונה משום שזה כאומר 'הלויני עד שיבוא בני או עד שאמצא את המפתח' שמותר, קמ"ל שכיון שהמוכר עדיין לא גבה אותם הרי זה כמי שאינם ברשותו ואסור לו לפסוק עליהם בזול משום איסור ריבית.

*

ואמר רב נחמן: מי שלוה פרוטות מחבירו, ומצא שחבירו הביא לו יותר ממה שסיכמו, אם יש יותר בכדי שאדם יכול לטעות, חייב להחזירם לו, לפי שכנראה חבירו טעה בחשבון, ואם לא, יש לומר שחבירו נתנם לו במתנה. **הגמ' מבארת:**

היכי דמי 'בכדי שהדעת טועה'? אמר רב אחא בריה דרב יוסף: אם הסכום הנוסף מתחלק לחמש או לעשר אז יש לומר שחבירו טעה, אבל אם אינו מתחלק לחמש או לעשר יש לומר שנתנו לו במתנה. **ביאור:** מנהגם היה למנות מטבעות בקבוצות, כשבכל קבוצה יש עשר או חמש מטבעות, ויתכן שאדם טעה במניין הקבוצות, כגון שבמקום לתת לו חמש קבוצות של מטבעות (שבכל קבוצה יש עשר מטבעות ס"ה 50 מטבעות) נתן לו שש קבוצות של מטבעות (- ס"ה 60 מטבעות), אבל אם מצא תוספת שלא מתחלקת לעשר או חמש, כגון שמצא תוספת של תשע מטבעות (- במקום 50 מצא 59), הרי אין אדם טועה בזה ומסתבר שנתנם לו במתנה.

שאלה: א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי: ואם זה שנתנם לו הוא אדם תקיף וקשה שאינו רגיל לגמול חסדים ולתת מתנות בחינם, מה אפשר לומר כדי לתלות שהוא נתנם לו במתנה (- כגון במקרה שמצא תוספת של תשע מטבעות)?

תשובה: א"ל דלמא מיגזל גזליה ואבלע ליה בחשבון: ענה לו רב אשי - כיון שאי אפשר לומר שטעה בחשבון, אנו תולים ואומרים שמא הוא גזל אותם ממנו ללא ידיעתו לפני הרבה מאוד זמן, וכעת הוא החליט להשיב לו אותם.

דתניא: וכפי שלמדנו בכרייתא - הגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון, דהיינו שהוא התבייש להחזיר לו את הגזילה, ולכן הוא קנה ממנו משהו והוא הבליע לו בתשלום את הכסף שגזל ממנו, יצא ידי חובת השבת הגילה.

רב אחא מוסיף לשאול: ואי איניש דאתי מעלמא דלא שקיל וטרי בהדיה מאי: ואם הוא מעולם לא נשא ונתן עמו שאין לתלות שהוא גזל אותו, מה אפשר לומר כדי לתלות שהוא נתנם לו במתנה?

א"ל דלמא איניש אחרינא גזליה וכו': ענה לו רב אשי - אפשר לתלות שמישהו אחר גזל אותו ואמר לנותן המטבעות כשפלוני ילווה ממך פרוטות תבליע לו את הפרוטות שגזלתי ממנו.